

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א

בענין:

חצי שיעור
בשבועה ונדר

- קע"א -

נמסר בשבת פרשת מטות-מסעי ה'תשי"ע

נכתב בידי הרב יוסף בן ארזה שליט"א

בשבת פרשת במדבר יחל השיעור בשעה 5:45 אחה"צ אי"ה ויהיה בענין: ' המוציא מחברו עליו הראיה' "ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו (ובספרי)" [מנחה ב- 5:20 ואחרי השיעור].

המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לכתובת:
timnal@zahav.co.il

חצי שיעור בשבועה ונדר

בשבועה שאין על החצי כזית איסור שבועה כלל, שהרי אין דעתו בשבועתו אלא על כזית - הלכך אין מקום לאסור חצי שיעור בשבועה. עד כאן מדברי הגרא"ו והאבי-עזרי"א.

א ותחילה נראה כמה נפקותות בחקירה זו; א. בתורת האדם להרמב"ן (שער הסכנה) צדד לומר שאף בחולה שמאכילין אותו חצי שיעור מאיסורין, נאמר בו דינא דמאכילין אותו הקל תחילה (יומא פג.). וכתב עוד דרך נוספת ולפיה לא נאמר הך דינא אלא בחולה הנצרך שיעור שלם. ונראה ששורש הנידון בזה הוא החקירה הנזכרת; אם 'חזי לאצטרופי' נאמר כסימן לכך שהאיסור המסויים חל על חצי שיעור ושם אבוה עלה, הרי שפיר יש לנו לומר שגם בחצי שיעור נאכילנו הקל הקל, דאף בח"ש יש הפרש בין איסור לאיסור לפי חומרו וקולו, וכגון בח"ש של טבל ונבלה נאכילנו ח"ש דנבלה ולא טבל שהרי איסור טבל במיתה ונבלה בלאו גרידא, משא"כ לפי הצד שח"ש הוא איסור חדש משום הרחקה ולא שם האיסור הפרטי עלה, י"ל דכך לי איסור זה או איסור אחר, סו"ס שם האיסור אחד הוא בכולם, שלא לאכול 'חצי שיעור' מאיסורי תורה.²

ב ולפי הסבר הגרא"ו בדברי הרמב"ן בשבועות דס"ל שיסוד איסור ח"ש הוא מחמת חלות שם האיסור המסויים ידיה, 'טבל' או 'נבלה' וכד' [שלכך נקט הרמב"ן להתיר ח"ש בשבועה], צריך לומר שדבריו שם הולכים לפי הדרך הראשונה בתורת האדם, דאף בח"ש איכא דינא דמאכילין הקל הקל. ואין זה מן התימא, כי אמנם ריהטת דבריו בתוה"א משמע שנוטה יותר לדרך זו. [אמנם לפי מה שיבואר בסוף הדברים בפירושו שיטת הרמב"ן, שפיר יש לקיים דבריו בשבועות לפי שני צדדי החקירה].

ג עוד נפ"מ לענין מה שיצאו לחדש הנובי (או"ח נג ובצל"ח פסחים מד) ורעק"א (בתשובה ח"א קנד) שאכילת חצי שיעור בגוונא דלא חזי לאצטרופי בפועל, כגון אכילת חצי שיעור בסוף יוהכ"פ סמוך ללילה - אינה אסורה מהתורה. וברור שחידוש זה יתכן רק אם מפרשים טעמא ד'חזי לאצטרופי' כסיבה דהרחקה, די"ל שלא אסרה תורה אלא באופן שראוי בפועל לבוא לידי חיוב [וגם זה אינו מוכרח כלל], אבל אם גדר הטעם כסימן ומודד שהאיסור נאמר על כל משהו ומשהו, אין מקום לחידוש זה, שאין הדבר משנה אם בפועל יבוא לידי חיוב אם לאו, סו"ס איסורא קאכיל.

א קשה, הלא הרמב"ן כתב דפחות מכזית התר גמור הוא, ומשמע אף מדרבנן. ופשוט הדברים מורה שאף לר"ל דח"ש מותר מהתורה ורק מדרבנן אסור הכא שרי. וכן מפורש בחידושי הר"ן. והרי בפשוטו האיסור דרבנן הוא איסור חדש ומשום הרחקה, הרי דאף לטעם דהרחקה שרי ח"ש בשבועה. אכן לפי המהלך שיבאר בפנים בסוף הדברים בשיטת הרמב"ן אתי שפיר, שאף לטעמא דהרחקה יש חילוק בין שבועה לשאר איסורים. ולפי מהלך הגרא"ו צ"ל שאמנם יסוד הטעם מדרבנן הוא משום הרחקה אבל חכמים הכניסוהו בשם האיסור הפרטי המסויים ולא חידשו איסור [וכמבואר בכ"מ שחכמים בגורתם ממכילים הדין בתוך גדר דין דאורייתא], הלכך י"ל שבשבועה דל"ש איסור שבועה על מה שלא נשבע, לא אסרו.

ב הגם שאי"ו מוכרח, דשפיר י"ל שאף מצד הרחקה יש חומר בהרחקה מאיסור חמור מבאיסור קל, ועכ"פ מדרבנן.

ג ושנא זו כוונת הר"ש (בטבול יום ב,ד) דחמץ המעורב בכוח או תבלין בקדיירה וכד' שא"א שיאכל כזית מהאיסור בכדי אכילת פרס, אין בו איסור דאורייתא דח"ש. ויתכן שכוונתו כי בפועל לא חזי לאצטרופי לשיעור. אך זו סברא מחודשת טפי שהרי בעצם הוא יכול להוסיף עוד חמץ גמור ולהשלים אלא שאין דרכו בכך, משא"כ באכילה בסוף היום שאין אפשרות במציאות. וע' פמ"ג י"ד סה"מ סק"ד שנקט בפשיטות דחזי לאצטרופי הוא סיבה, ומשום הרחקה הוא. וע' דבר נחמד במנחת שלמה סוס"ל לא, אודות עצת הגרי"ס בזמן המגפה לאסור קודם יוהכ"פ המאכלים בנדר כדי שלא יחול איסור יוהכ"פ על הנדר ולהתיר בכך אכילת ח"ש ביוהכ"פ.

א בריש פ"ג דשבועות נחלקו רבי עקיבא וחכמים על הנשבע 'שלא אוכל' ואכל כל שהוא, רבי עקיבא מחייב (שדעתו של הנשבע לאסור עצמו בכלשהו והרי עבר על שבועתו) וחכמים פוטרים, והלכתא כוותיהו. וכתב הרמב"ם (שבועות ד,א): מי שנשבע שלא יאכל היום כלום ואכל פחות מכזית - פטור, שאין אכילה פחותה מכזית והרי הוא כאוכל חצי שיעור מנבלות וטרפות וכיוצא בהן. מבואר בדבריו שאף לחכמים אסור לאכול מדאורייתא פחות מכזית, למאי דקיי"ל כרבי יוחנן (ביומא עג: וברמב"ם שביתת עשור ב,ג) שחצי שיעור אסור מן התורה, ורק דאינו לוקה בפחות מכזית וכדין ח"ש שבכל התורה. וכן פירש הר"ן (בשבועות כב) בדעתו, ודקדק כן גם מדבריו בהלכות נדרים (א,ה). ואולם דעת הרמב"ן (בשבועות שם) שלחכמים מותר בחצי כזית. ופירש הר"ן טעמו דלא דמי לשאר איסורין שבתורה דשאני הכא שהאיסור בא על ידי האדם וכיון שלא נתכוין בשבועתו אלא לכזית - למאי דקיי"ל כחכמים - הרי פחות מכזית התר גמור הוא.

ואמנם סברת הרמב"ם טעונה באור שהשוה חצי שיעור בשבועה לכל איסורין. אכן הר"ן בעצמו, הגם שבחידושי נקט כדעת הרמב"ן ותמה על הרמב"ם כאמור, בהלכותיו על הרי"ף חזר בו וכתב שנראים לו דברי הרמב"ם ודלא כמוש"כ בחידושי, דהא טעמא דריו"ח דחצי שיעור אסור מן התורה הוא משום דחזי לאצטרופי כמבואר ביומא שם, וא"כ בשבועות נמי אע"פ שאין בכלל דבריו אלא שיעור שלם, אך כיון דחזי לאצטרופי ולאשלומי לכזית איסורא מיהא איכא, דלמה לא יהא דין שבועות כדין שאר איסורים שאסרה תורה משום דחזי לאצטרופי.

מעתה צריך לבאר במאי פליג הרמב"ן דמתיר חצי שיעור בשבועה, הלא סו"ס אף בשבועה איכא טעמא דחזי לאצטרופי שהוא הטעם לאיסור חצי שיעור בכל התורה. ופירש הגרא"ו (בקובץ שיעורים ב"ב קכ ובכורות אות ג וחולין אות מה), וכן כתב באבי עזרי (שבועות ד,א), שהרמב"ם והרמב"ן נחלקו ביסוד הטעם ד'חזי לאצטרופי' לאסור חצי שיעור, האם ענינו סימן או סיבה; כלומר, האם מה שהדבר ראוי להצטרף לשיעור שלם להתחייב על כולו, מהוה הוכחה וסימן דחלות שם האיסור הוא על כל משהו ומשהו - וכן משמע מגרסת רבנו חננאל (ביומא עד.) 'דכיון דחזו לאצטרופי אכילה קרינא ביה', הרי משמע שמפרש הטעם כגילוי והוכחה דאף אכילת חצי שיעור נאסרה - או דלמא יש לפרש דמה שראוי להצטרף לחיוב מהוה סיבה וטעם-לעצמו לכך שאסרתו תורה, כעין הרחקה מן העבירה שלא יאכל חצי שיעור כדי שלא יבוא לאכול שיעור שלם שמתחייב עליו. נמצא לפי הצד של 'סימן' הרי גדר איסור ח"ש הוא מצד חלות שם האיסור המסויים של החפצא, דחצי שיעור של נבלה שם 'נבלה' עליו, ומפאת שם האיסור הפרטי הוא נאסר. משא"כ לפי הצד השני ד'סיבה' הרי איסור 'חצי שיעור' הוא חלות שם לעצמו, שאסור לאכול חצי שיעור של איסורי תורה משום הרחקה, אבל לאו שם אבוה עלה אלא איסור חדש הוא.

ויש לומר שבזה נחלקו הרמב"ם והרמב"ן; הרמב"ם נקט כהצד האחרון ד'חזי לאצטרופי' הוא בגדר סיבה להרחקה מן העבירה, הלכך שפיר משהו בין חצי שיעור דשבועות לחצי שיעור דנבלות וטרפות, דבכולהו איכא להך טעמא בשוה וכמוש"כ הר"ן, אבל הרמב"ן נקט שגדר הטעם הוא כסימן, וא"כ זה יתכן רק באיסורי תורה, שכל משהו ומשהו בכלל שם איסור 'נבלה' וכד', משא"כ

שאינו גמור ננקוט דליכא ב"י, בחמץ גמור דבצר שיעוריה י"ל שאין חילוק אם בפועל יבוא לידי חיוב במצב זה אם לאו].

ג) ועתה נראה שהרמב"ם הולך בנידון זה לשיטתו בכמה מקומות, שהרי לפי באור הגרא"ו [עפ"י הר"ן] סובר הרמב"ם דגדר איסור 'חצי שיעור' הוא איסור חדש שענינו הרחקה, שעל כן שייך הוא גם בשבועה, הגם שאיסור השבועה גופא אינו אלא על כזית'. והנה לפי זה מתבארים דברי הרמב"ם גבי דין היוצא מן הטמא, דהנה דרשינן (בחולין סד ועוד) לאסור באכילה את היוצא מן הטמא, וכתב הרמב"ם (מאכ"א ג,ו): 'אעפ"י שחלב בהמה טמאה וביצי עוף טמא אסורין מן התורה אין לוקין עליהן שנאמר 'מבשרם לא תאכלו', על הבשר הוא לוקה ואינו לוקה על הביצה ועל החלב. והרי האוכל אותן כאוכל חצי שיעור שהוא אסור מן התורה ואינו לוקה'. ואין מובנת כוונת השוואתו את היוצא לחצי שיעור. וביאר הגר"ח (וכן רמז גם בספרו מאכ"א ג,יא) שלדעת הרמב"ם איסור 'יוצא' הוא שם איסור לעצמו מצד עצם היותו יוצא מדבר האסור, ולא משום דקאי בדין אבוא, שאין הפרש בשם האיסור בין היוצא מאיסור פלוני ליוצא מאיסור אחר, וכיון שהוא איסור חדש הנלמד מריבוי דקרא הלכך אין בו מלקות, דלאו בכלל איסור 'טמאה' הוא [דלא כדעת התוס' וכמה ראשונים שבכלל איסור אבוא הוא ולוקים עליו]. וזו כוונת הרמב"ם לומר דהוי כחצי שיעור, כלומר כמו שמצינו שאסרה תורה באיסור אחד כללי חצי שיעור של דבר האסור, ואין לוקים עליו, כך גם גדר דין יוצא הוי כאיסור עצמי חדש שאסור מהתורה אבל אין לוקין עליו". והרי זה בא ללמד ונמצא למד, דמכלל למדנו דעת הרמב"ם בגדר דין 'חצי שיעור' שהוא שם איסור חדש כלפי איסורי תורה ולא שם אבוא עליה - והרי זה תואם עם דבריו גבי שבועה.

ז) עפ"י דברי הגר"ח הללו יש מצדדים לומר שאי אפשר לעשר מיץ שנעשה מפירות טבל, שהרי אין שם 'טבל' על היוצא דאיסור כללי הוא בכלל האיסורין, והרי אין תורת תרומות ומעשרות אלא ב'טבל' ולא בדבר שאינו טבל בעצמו אלא מתורת שם 'יוצא'. וכן נהוג בבית בריסק. אכן זהו דין מחודש ויש לדון בו מכמה פנים, ובמק"א¹ הראנו שי"ל שמי פירות אינן בכלל דין 'יוצא' כלל. גם במעדני ארץ (תרומות ב,א אות ד) הביא להוכיח מהירושלמי (תרומות יא,ב) שמפרישין תרו"מ על מיץ פירות. וכן הוא להדיא במאירי (חולין קכ).

1 והשתא יש מקום לומר לאידך גיסא, דממהר"ם חלואה שנקט בפשיטות שח"ש בבי"א אסור, אין להוכיח שסובר שאף באיסורים שאינם של אכילה איכא איסור חצי שיעור (כסברת החכ"צ), די"ל דדוקא בל יראה קאמר שהוא כהרחבה לאיסור אכילה [וכן י"ל גבי איסור סחורה במינים טמאים בפחות מכשיעור], משא"כ בעלמא. וכן יש לדייק בדבריו ממה שכתב דמדמינן השבתה לאכילה. [ולכאורה יש נפ"מ בין שני הטעמים אליבא דב"ש (ריש ביצה) דאיסור בל יראה בככותבת; לטעם השאג"א בצדד מכותבת שרי ולטעם השני דמשום דלית ביה חיוב אכילה, כל דאיכא כזית אסור להשהות מדין ח"ש כיון דאיכא חיוב אכילה אף לב"ש (כדמרינן שם ז). אך לפי האמור י"ל דלב"ש דלא מדמינן השבתה לאכילה, תו ליכא בב"י דין ח"ש].

2 ויל"ע לפי"ז בהא דמשמע ברמב"ם (שגגות ח,ב וכמוש"כ הלח"מ) שמי שהיה לו חתיכת חלב, ספק אם היה בה כזית או פחות ואכלה הוי איקבע איסורא וחייב אשם תלוי [ודלא כמשמעות התוס' בכריתות יז: לגרסתנו, וע"ש בשפ"א] - והלא על הצד שאין שם כשיעור הוי חתיכה של שומן ורק איסור אחר רביע עלה. אך יתכן שסובר שאף זה חייב אקבע איסורא [ואף לריש לקיש דח"ש מותר המתורה] דסו"ס איכא לפניו חלב דאיסורא, דמי קצת לעושה מלאכה בין השמשות של כניסת שבת לדהיב"מ חייב א"ת (כמוש"כ אחרונים), הגם שיתכן שלא פגע כלל בשבת, אלא שהוא קרוב לאיסור. [ולאידך גיסא, מדברי התוס' דבענין שני כיתים דוקא דליהוי איקבע איסורא ולא סגי כזית ומחצה, אין להוכיח דח"ש איסור חדש הוא, דאף אם שם דאבוא עלה סו"ס אין כאן איקבע איסורא של חיוב].

ח ואין הפירוש מוכרח, שיתכן שכוונת הרמב"ם בהשוואתו לומר דהגם שנתרבה היוצא לאיסור מ'בת היענה' לא נתרבה להיכלל בלאו גופא אלא כאיסור דעלמא, דומיא דרביא ד'כל חלב' שאינו בכלל לאו ד'חלב' עצמו אלא איסורא בעלמא הוא [והא בהא תליא, כיון דלא נכלל בלאו רק גילתה תורה שהדבר אסור - הרי מוכרח דליכא מלקות, דאין עונשין אא"כ מזהירין], ולעולם י"ל שאיסורו הקלוש מחמת שם האיסור המסויים [ונפ"מ להאכלת הקל הקל ביוצא - לברר].

ג. עוד יש להראות שתי הפנים בחקירה זו בנידון האחרונים בדין חצי שיעור באיסור בל יראה. [ע' מג"א תמב ס"ק י' יב' ובדגמ"ד, וט"ז סק"ה וש"פ. ובראשונים לא נתבאר הדבר להדיא, מלבד בחדושי מהר"ם חלאוה (בפסחים מה). שנקט לאסור], ובשאלת אריה (סוס"י פא, ובגבו"א יומא עד) נתן טעם לדעת האומרים דליכא חצי שיעור בבל יראה, דדוקא באכילה שאם יוסיף לאכול עוד הרי אגלאי מלתא שעבר על האיסור כבר בתחילת אכילתו, על כן שייכת בזה סברת 'חזי לאצטרופי', משא"כ גבי בל יראה שאם השהה ברשותו חצי כזית חמץ ואחר כך קנה עוד חצי כזית הלא אינו חייב בלאו דבל יראה משעה ראשונה אלא אך משעה שמחזיק ברשותו כזית - על כגון זה אין לומר סברת 'חזי לאצטרופי', דלעולם אי אפשר שיבוא לידי איסור על שהייה זו של פחות מכשיעור".

ונראה שסברתו זו שייכת רק אם נפרש 'חזי לאצטרופי' כסימן, דבבל יראה שלעולם לא יעבור למפרע הרי בכך דחזי לאצטרופי אין שום סימן שגם בחצי שיעור לבדו יש איסור, ורק בשאר איסורים שאם אכל לבסוף מחייבין ליה גם על החצי-שיעור הראשון איכא הוכחה שגם בחצי-שיעור איכא איסורא, ואולם אם גדר הסברא משום סיבה דהואיל וראוי לבוא לידי חיוב יש לנו להרחיקו מן העבירה, אין מסתבר לחלק בזה בין בל יראה לשאר איסורים, דסו"ס טעמא דהרחקה איכא בכלהו בשוה.

מאי דך יש סברא אחרת לומר דאין איסור חצי שיעור בבל יראה, עפ"י השיטות שאין עוברים בבל יראה אלא בחמץ גמור שחייבים על אכילתו (ועתוס' פסחים מב. ואו"ח סוס"י תמו), ויש להטעים הדבר עפ"י ד הר"ן (ריש פסחים) דגדר איסור בל יראה הוא כהרחקה [דאורייתא] לאיסור אכילה [ויש שפירשו (ע' בפירוש ר"י אברבנאל) בכך פשט הכתוב 'שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש וגו' - הרי נימק הכתוב איסור בל ימצא בחומר אכילת חמץ דדינו בכרת]. וא"כ כשמשהה בביתו חצי שיעור יש מקום לומר שהואיל ואילו יאכלנו לא יעבור באיסור גמור דחמץ אלא באיסור ד'חצי שיעור', השתא נמי ליכא ביה כלל איסור דאורייתא בשהייתו, דדוקא באיסור 'חמץ' עשתה תורה הרחקה דלא ימצא, לא באיסור 'חצי שיעור' (ע' ברוך טעם 'עשה דוחה ל"ת ג,א; קוב"ש הנ"ל). אכן סברא זו שייכא דוקא לפי הצד שחצי שיעור מוגדר כאיסור חדש ולא שם אבוא עליה, אבל לפי הצד דשם אבוא עליה ואף הוא בכלל שם איסור 'חמץ', אין מסתבר לחלק בכך, דסו"ס חמץ הוא ושייך בו איסור בהשהייתו אף בחצי שיעור.

נמצא דבנידון זה דחצי שיעור בבל יראה, יש מקום לבוא במה-נפשך; לפי הצד ד'חזי לאצטרופי' הוא סימן ששם האיסור הפרטי חל על כל משהו ומשהו, י"ל כסברת השאג"א דלענין בל יראה אין סימן, דהא לא אגלאי למפרע שעבר על משהו. ואם 'חזי לאצטרופי' הוא גדר סיבה באופן שיסוד האיסור משום חלות שם חדש שענינו הרחקה, הרי באיסור חדש זה ד'חצי שיעור' יתכן דמעיקרא ליכא איסורא דבל יראה [אם כי ודאי אין זה מוכרח, שאף אם בחמץ

ד שם הביא שתי דעות, וע"ש בסוס"י תמד שפסק בלא חולק שהיוצא לדבר הרשות ונוכר שיש לו פחות מכזית בתוך ביתו אעפ"י שלא ביטל וכבר א"א לו לבטלו אין צריך לחזור. ולכאורה נראה שנקט להלכה דליכא איסור ח"ש בבל יראה. ואכן רעק"א שם פקפק מהאי טעמא, כמו שציין בשעה"צ שם. [ושמא צירף המג"א דעת הסוברים דהמשהה ע"מ לבערו אינו עובר, וגם להתוס' ביומא איסור חצי שיעור קיל טפי מעשה, הלכך יתכן שלא הטיחוהו לחזור. או שמא כל דברי המג"א רק ב"ד דעלה קאי, ולרוב הפוסקים ליכא או ב"י אלא תשבייתו וכפלי מצות תשבייתו יתכן דאין איסור בח"ש מהתורה, משא"כ בפסח גופיה שמא אף להמג"א חייב לחזור על פחות מכזית].

ה לו"ד היה נראה לומר דאף ב"י חשיבין דחיוב מתחיל משעה ראשונה, דהא מסתבר שאם יש לו חמץ חצי שיעור בביתו בלא מעשה ואח"כ השלים השיעור ע"י מעשה, דלא לקי, דבענין מעשה בכל השיעור [כמו דבענין הודה בכל השיעור], וא"כ הרי כזי לחייב אב"י זקוקים אנו למעשה העבירה שבחצי שיעור הראשון, ושפיר י"ל דלקי על כל משהו ומשהו חמץ שקנה [ואף דשאני ב"י שצריך שיחא אצלו כזית בשעה אחת ולא מצרפינן שני חצאי זיתים משני זמנים כבאכילה, מ"מ המעשה דחצי זית הראשון הוא גם כן מחלקי החיוב, דהא בעינן ליתו מעשה כזי לחייב עליו ושפיר י"ל דהוי סימן שהוא בכלל האיסור].

שגדר איסור 'חצי שיעור' הוא איסור חיצוני משום הרחקה ולא משום חלות שם האיסור המסויים, והם הם דברי הגרא"ו בשיטת הרמב"ם.^{יא}

[לכאורה היה מקום לקיים התירוץ השני שכתב האבנ"מ וליישב פקפוקו בו, ונימא דאמנם בכל התורה כולה אין לנו לחדש להתיר ח"ש בסוף הזמן, כי אמנם לתא דהרחקה ליכא שהרי בפועל לא חזי לאצטרופי, אבל סו"ס נשאר שם האיסור הפרטי על ח"ש, ורק בשבועה שאני דלא שייך לומר איסור שבועה על פחות מכזית כנ"ל, ובוהו רק משום הרחקה אתינן עלה הלכך כשלא חזי לאצטרופי בפועל שרי. ולדרך זו יצא דבכל התורה אמנם איכא שני ענינים בדאיסור 'חצי שיעור', משום האיסור הפרטי וגם איסור הרחקה, ורק בשבועה ליכא אלא הרחקה (וראה להלן מקור לשני דינים אלו).

אבן נראה שבצדק מיאן האבנ"מ באפשרות זו, שהרי בא ליישב את שיטת הרמב"ם והלא הרמב"ם השוה חצי שיעור בשבועה לכל איסורים וכלשונו הנ"ל 'זהרי הוא כאוכל חצי שיעור מנבלות וטרפות וכיוצא בהן' - משמע דס"ל שאין הפרש בגדר הדינים בין שבועה לכל איסורין, ובהכרח שגם בשאר האיסורין הגדר הוא רק משום הרחקה, וזהו שנקט האבנ"מ דכיון שלא שמענו בשום מקום לחלק דבסוף הזמן ישתרי, על כרחך דאף בשבועה אין חילוק אם בפועל חזי לאצטרופי אם לאו].

ועוד יש להוסיף ולראות שהולך בזה הרמב"ם לשיטתו, דהנה הנשבע שלא לאכול נבלות וטרפות - אין שבועתו חלה לדברי הכל, דאין שבועה חלה על איסור [ורק בשבועה לקיים את המצוה נחלקו הראשונים (בנדרים ח ועוד) אם חלה אם לאו, דהתם שאני שהוסיף לאו דשבועה על מצוותו, וגם לא שייך כלל ד'אין איסור חל על איסור' (במצוות)]. ואולם כשנשבע שלא לאכול חצי שיעור מאיסורי תורה פליגי הראשונים; דעת הרשב"א (בשבועות כג: ובתשובה תרטז) שלא חלה השבועה שהרי כבר נאסר מדאורייתא באיסור 'חצי שיעור' ואין שבועה חלה על איסור זה [אמנם מצד השבועה גופא ודאי היתה יכולה לחול על פחות מכזית, שהרי במפרש שלא יאכל משהו הכל מודים שחייב עליו כדאמרינן בגמרא]. אבל הרמב"ם (שבועות ה,ז) פוסק שהשבועה חלה [ושורש מחלוקתם בפירוש הסוגיא בשבועות שם. וכן נחלקו בה שני תירוצי התוס']. ויש להבין טעמו של הרמב"ם בזה, אמאי חלה השבועה על איסור 'חצי שיעור'.

וכתב הגרשש"ק (בנדרים יד) שהרמב"ם סובר שאיסור חצי שיעור הוא איסור חדש דהרחקה ולא משום לתא דאכילת נבלה וכד', ואם כן הרי אין זה בכלל 'איסורי אכילה' אלא יסודו 'איסור הרחקה', וכל כי האי גוונא לא אמרינן 'אין איסור חל על איסור' שהרי הם שני שמות-איסורים חלוקים; מקודם היה אסור בדבר משום 'הרחקה' [שלא יקרב לאיסור נבילה אם יאכל כשיעור], ועתה כשנשבע נאסר משום 'אכילת דבר אסור'. והביא הגרשש"ק

יא מלשון רש"י (כו סע"ב) יש לדקדק דמייירי בסוגיא באופן שנשבע שלא לאכול כולה, והכי הוא פשטא דמלתא דהראב"ד (שבועות ד,ט) ד'כבר זו' משמע כולה דוקא. והנה שיטת התוס' והרמב"ם ורש"י (וכ"ה בשו"ע, וכ"כ הרדב"ז בדעת הרמב"ם) כשנשבע שלא יאכלנה כולה מלבד פחות מכזית - כבר עבר על שבועתו, שאין לך אדם שאינו משייר פירורים מפתו. ולפי"ז יש מקום לומר ששוב אין כאן איסור כלל באכילת מה שנשתייר שהרי כבר חילל דיבורו באכלו את הככר, ולפי"ז קושיא מעיקרא ליכא.

אך י"ל שאפילו שכבר עבר על השבועה ונתחייב, אסור להמשיך באכילתו דמ"מ במעשה זה ממשיך לעבור. אך לפי"ז יש להקשות לאידך גיסא, מ"ט אין להישאל והלא באכילת מה שנשתייר הריהו עובר ממש על שבועתו [וכמו בנשבע על משהו, דודאי יכול להישאל כמוש"כ התוס']. וצ"ל דמ"מ עיקר שאלתו באה להתיר את מה שכבר אכל ולא את הפירורים, ובפרט דעל המשך אכילתו ליכא מלקות, א"כ לא חשיב לאתשולי עליה, דאוליין בתר עיקר כוונתו. ולפי זה לכאורה אין הנידון שייך לדינא דח"ש, אלא אתינן עלה משום עיקר שבועתו דנשבע שלא יאכל כולה. אמנם מהרמב"ם (ו, יח) נראה דמוקים הסוגיא ב'כבר זו' ולשיטתו (ד,ט) חייב בזה על כל כזית וכזית. אך י"ל דמ"מ כיון שנשבע על כבר מסוימת, יש בכלל שבועתו הככר כולה, וגם אם נשתייר פחות מכזית אסור לו מעיקר שבועתו לאכול כחצי זית שנשתייר ולא מדין ח"ש, הגם שהזכיר לשון אכילה. וצ"ע.

ועוד יתבארו בזה דברי הרמב"ם (ריש הלכות גניבה והלכות גזילה) שאסור לגנוב או לגזול מן התורה אפילו פחות משהו פרוטה. ופירש המ"מ דהיינו משום דחצי שיעור אסור מן התורה. ותמה הגר"ח (מובא בספר הזכרון אהל ישעיהו עמ"ס ב"ק קה) הלא אין זה דומה לחצי שיעור בשאר איסורים, דהכא גדר האיסור הוא לגזול 'ממון' חברו והרי פחות ממש"פ אינו בתורת ממון כלל, ולא דמי לכגון איסור נבילה דשם 'נבילה' איכא על כל משהו ומשהו ממנה. אך לפי האמור יש לומר [וכבר עמד בזה בקהלות יעקב ח"א ו] שהואיל וסובר הרמב"ם שחצי שיעור איסור כללי הוא שענינו הרחקה מן האיסור מפני דחזי לאצטרופי, הרי ענין זה שייך בממון כמו באיסורין ממש, ואף דאין שם 'ממון' על פחות מפרוטה, הלא אין אנו זקוקים כלל לחלות שם האיסור הפרטי על הח"ש, הלכך לא אכפת לן אם שם 'ממון' על פחות מכשיעור אם לאו.

ובקרה"י שם יישב לפי"ז מה שמקשים מסוגית הגמרא בסנהדרין (נט) דמבואר לכאורה שאין איסור דאורייתא בפחות משהו פרוטה, דמקשה הגמרא על הכלל דמי איכא מידי דלגוי אסור ולישראל שרי, והלא פחות משהו פרוטה לגוי אסור ולישראל מותר - הרי מבואר שאין איסור תורה בפמש"פ [דהא לענין סברת 'מי איכא מידי' בעינן שיהא מותר אבל אם אסור מהתורה אלא שפטור, הלא איכא מילי טובא שישראל פטור וגוי חייב, כגון בלא התראה או שני עדים ועוד]. ואם כי מקור דינו של הרמב"ם מהסוגיא בדף נז אך קשה מהסוגיא הנ"ל. וכבר הקשו המפרשים רומיית הסוגיות אהדדי (עיי"ש ביד רמה ובלח"מ ובהגר"א). אמנם לפי האמור ד'חצי שיעור' הוא איסור חדש ולא שם 'גזל' עליה אתי שפיר, כי אכן מצד איסור 'גזילה' לישראל שרי הגם שלגוי אסור, ומה שאף ישראל אסור בו למעשה, זהו מדין כללי דהרחקה שנאסר לישראל בכל איסורי תורה, אבל לא מצד השם הפרטי של האיסור, הלכך שפיר מקשינן דלענין האיסור המסויים ד'לא תגזל' מצינו דבר שלנכרי אסור ולישראל שרי. ובמק"א נשאנו ונתנו בתירוץ זה ובכללות הענין.

ועוד נראה להכריח כן בשיטת הרמב"ם, דהנה עיקר דברי הגרא"ו נפתח בקודמים; בספר אבני מלואים (בשו"ת יד) הקשה על הרמב"ם מדאמרינן בגמרא (שבועות כז:): אליבא דרבא שהנשבע שלא יאכל ככר זו ואכלה כולה מלבד פחות מכזית, אי אפשר לו להישאל על השבועה שהרי כבר אין מועילה שאלתו מכאן ולהבא [ואנן קיי"ל כאמימר דפליג וסבר שמ"מ הועילה שבועתו לפוטרו ממלקות ומקרנן. ורבא סבר שאין זה חשוב נפקותא להישאל עליה]. וקשה להרמב"ם דחצי שיעור אסור בשבועה מהתורה, הלא איכא נפקותא אף בפחות מכזית, להתירו באכילת מה שנשתייר. ותירץ האבנ"מ עפי"ד הר"ן שפירש טעמו של הרמב"ם דהגם שלא נשבע על פחות מכזית מ"מ אסור רק משום דחזי לאצטרופי, וא"כ הרי זה איסור חדש משום הרחקה ואין זה חשוב נפקותא בעיקר השבועה, שאיסור צדדי הוא של אכילת חצאי שיעור דכל התורה, אבל כלפי איסור השבועה גופיה כבר אין בו נפקותא בשאלתו לחכם. ועוד תירץ האבנ"מ, דכיון דאיסורו משום דחזי לאצטרופי הלא הכא לא חזי שהרי נשאר רק חצי כזית מהככר. והנה כתירוצו זה כתב רעק"א (בסי' קנד הנ"ל), וכתב לפי"ז שהוא הדין לענין אכילת חצי שיעור בסוף יוהכ"פ וכד' ישתרי וכנ"ל, אלא שהאבנ"מ פקפק בתירוץ האחרון, דאין נראה כל כך לחדש שבסוף הזמן יהא מותר חצי שיעור מהתורה. עכ"פ יסוד שני תירוצי האבנ"מ אחד הוא,

נראה שאיסור זה נתרבה בלתי דלאו דנבלה [דלהכי לשיטתו לא חלה שבועה על חצי שיעור דנבלה כנ"ל], אך לא דליהוי בלאו גמור אלא באיסור קלוש ורק דהוא טפי מאיסור עשה ודלא כהתוס'.

ד אלא שלפי כל האמור תתעורר סתירה בדברי הטור, דהנה הב"ח (רלח) דייק מדבריו שסובר כהרשב"א ששבועה לא חלה על חצי שיעור דנבלה, ולפי דבריו [בדרך הגרשש"ק, אם כי הראנו מקום לנטות מדבריו] הרי ימצא שנוקט דחצי שיעור נאסר משום האיסור הפרטי דנבלה, וכפי הנראה מדברי הרשב"א גופא בתשובה. ומאידך הטור פוסק במפורש שיש איסור חצי שיעור בשבועה על אכילה, כדברי הרמב"ם - והרי זה מורה כהצד השני, שאיסורו משום הרחקה גרידא ולא מחלות השם הפרטי של האיסור.

אבן, קושיא חמורה מזו הקשו האחרונים (משל"מ שבועות ד, א וש"ך רלח סקי"ב) בשיטת הטור; דהנה הטור (שם) כתב שאם היתה מונחת לפניו ככר ונשבע 'שלא אוכלנה' דמשמע כולה, אסור לאכול אף מקצתה הגם דאינו חייב אלא על אכילת כולה [וברמב"ם אין מפורש כן אלא בשבועה 'שלא אוכל' שתמא שנאסר בכזית, אבל לא במפרש שלא יאכל כמות מסוימת]. וקשה הלא איתא בגמרא, וכ"ה בטור שם, שבועה שלא יאכלנה [דמשמע כולה] וחזר ונשבע שלא יאכל [דמשמע אף מקצתה] חלה השבועה השניה ואין זה כנשבע על שבועה, שהרי בשבועה הראשונה לא נאסר אלא בכולה והשניה הוסיפה איסור על כל כזית שבה. וקשה, הלא לדעת הטור אף בשבועה הראשונה נאסר אף במקצתה משום 'חצי שיעור', והרי שיטתו כהרשב"א דאיסור שבועה לא חל על חצי שיעור דנבלה, וא"כ מדוע חלה השניה, והלא כבר מושבע ועומד על כל כזית וכזית מחמת השבועה הראשונה מדינא ד'חצי שיעור'.

ובשו"ת אחיעזר (ח"ב כא) כתב לפרש דעת הטור, דהנה במקור איסור 'חצי שיעור' אמרו בגמרא (ביומא שם) טעמא ד'חזי לאצטרופי' וגם הביאו קרא ד'כל חלב' לרבות. וכבר עמדו התוס' ל"ל תרי טעמי. והר"ן (בשבועות שם) פירש דקרא ד'כל חלב' מלמד על הטעם דחזי לאצטרופי. ואולם בדעת הטור י"ל דמשום 'כל חלב' לחוד שמעינן איסור חדש על כללות חצי שיעור באיסורי תורה, ואילו טעמא ד'חזי לאצטרופי' בא להוסיף דבאיסור ח"ש חל שם האיסור הפרטי של אותו דבר [והם שני הצדדים שהעמיד הגרא"ו: 'כל חלב' ענינו איסור הרחקה, ו'חזי לאצטרופי' - מודד וסימן ששם האיסור חל אף על חצי שיעור].

וא"כ הרי שני דינים אלו שייכים בכל איסורי תורה אבל בשבועה הלא אין שייך חלות שם איסור שבועה על פחות מכזית שהרי נשבע רק על כזית, ומה שכתבו הרמב"ם והטור דשבועה נאסר אף בחצי שיעור זהו רק מטעמא ד'כל חלב' בלבד. והשתא ניחא דברי הטור, דעד כאן לא אמר דלא חלה שבועה על חצי שיעור, אלא בשאר איסורי תורה ששם האיסור המסויים חל על חצי שיעור, משא"כ בשבועה שאיסור ח"ש הוא איסור חיצוני מ'כל חלב', שפיר חיילא שבועה עליה [אם כהגרשש"ק מטעם שהם שני שמות

יד והיינו דתנן (בחולין קט). הלב קורעו ומוציא את דמו, לא קרעו אינו עובר עליו ואוקים רב (בכריתות כב). בלב עוף שאין בו כזית, וקתני 'אינו עובר' דמשמע דאפילו לאו ליכא. ולהתורה צ"ל כמו שפירש הכת"ס (י"ד לג) שרב סובר דח"ש מותר מה"ת.

טו ולולא הבנת האחרונים בטור היה נראה שאין כוונתו לאסור מקצתה מדאורייתא מדין חצי שיעור, דלא מצינו ח"ש בכהאי גוונא, וכדפשיטא ליה להש"ך מסברא דלא יתכן לאסור ח"ש בזה, וכן פשוט בחו"ס י"ט טו [וכן מפורש הדבר בר"י מלוניל (שבועות כז): דבשבועה שלא אוכלנה - מותר לכתחילה ברובה]. וכל כה"ג הו"ל להטור לפרש כנגד הסברא הפשוטה. [גם לפי"ז יצא שהנשבע שלא יאכל תאנים וענבים יאסר בתאנים לבד (ואמנם כ"כ המשל"מ שבועות ד, א), או נשבע שלא ילך פרסה יאסר לילך פסיעה אחת משום ח"ש - וזה לא שמענו, ומשמע דלא נאסר אלא בחפץ אחד שלא להתחיל לאכלו ומשום הרחקה שמא ישללים]. על כן נראה בכונת הטור (והשו"ע) דכי היכי דלר"ל אסרין מדרבנן ח"ש והיינו משום הרחקה, כך קיימת סברא זו אף בנשבע על אכילת שיעור מסוים. ואף דלר"ל ח"ש מצינו שגורו כן, נראה דאין זו גזרה מיוחדת שנגזרה במושב ב"ז אלא סברא היא בכל מקום שיש לאסור כה"ג, וכמו עקריה בלא הנחה בהוצאת שבת וכיו"ב. וכיון שאאמרו"ד שפיר חלה שבועה שניה על הראשונה.

דוגמא לדבר מהתוס' ביבמות (לד). שאיסור אכילה דיוהכ"פ חל על איסור הוצאה, כגון שגופו ברשות אחת ופיו ברשות אחרת ובאכילתו הריהו מוציא מרשות לרשות, דאיסורים החלוקים בעיקר שמותם חלים זה על זה גם אם נפגשו באקראי במעשה אחד. והרי זה מתאים לכל הראיות הנ"ל בשיטת הרמב"ם בגדר חצי שיעור.

והרשב"א שנקט שלא חלה שבועה על חצי שיעור, הרי לפי האמור יצא שנקט דשם אבוה עליה, והרי זה כנשבע שלא יאכל 'נבלה' דלא חלה שבועתו. וכן יוצא מפורש מדבריו בתשובה (ח"א תלט). ונמצאו הדברים מתאימים בשיטות הראשונים.

אם כי בעיקר באור הגרשש"ק יש לדון, דלא דמי להיהא דהתוס' ביבמות דהתם הם שני מעשים נפרדים לגמרי, 'הוצאה' ו'אכילה', אלא שנפגשו בפעולה אחת, ואילו כאן, גם אם שם האיסור הוא משום 'הרחקה', סו"ס מעשה האכילה הוא הנאסר עליו משום הרחקה זו. ונראה שדברי הרמב"ם מתפרשים כמוש"כ הר"ן (בנדרים ח. ובשבועות כב וריטב"א שם ובמאירי כה). ששבועה חלה על איסור שאינו מפורש בתורה, וכמו שנימק הרמב"ם שם 'שהרי אינו מושבע על חצי שיעור מהר סיני' [ואם כוונתו משום שם אחר, מה ענין זה למושבע מהר סיני]. וכן מוכח ממה שהמשיך שם שאף אם נשבע שיאכל פחות מכזית נבלה חייב, ובודאי טעמא משום דאין זה חשיב כנשבע כנגד איסור, מפני שאינו איסור מפורש בתורה].

הרי נתבארה עד כאן מחלוקת הראשונים בגדר איסור 'חצי שיעור', אם הוא איסור חדש משום הרחקה, או מחמת השם - איסור המסויים של אותו איסור פרטי. ויש להדגיש שאין זה ענין למה שנקט הר"א מזרחי (בבאורו לסמ"ג הל' חמץ ומצה. הובא במשנה למלך חמץ א, ז, שבועות ד, א) לבאר דעת האומר חצי שיעור אסור מהתורה, דס"ל שרק לגבי העונשין נאמרו שיעורי תורה אבל לגבי הלאוין לא נאמרו שיעורין מעיקרא, ולדבריו איכא לאו גמור על אכילת ח"ש ורק ממלקות נתמעט מהלמ"מ. ואולם המשל"מ פליג והוכיח דאף כלפי הלאוין נאמרו השיעורין ולא רק כלפי העונש, דבחצי-שיעור ליכא לאו גמור, ולדברי התוס' (בשבועות כג: בתירוץ אחד) אף קיל איסור חצי שיעור מאיסור עשה. והטעם הוא דאין 'אכילה' פחותה מכזית, הלכך אינו בכלל 'לא תאכל כל נבלה'. והוכיח המשל"מ כן דאי נימא דחשיבא 'אכילה' לענין הלאו אף בפחות מכזית, א"כ גם במצוות יחסי פחות מכזית לקיים המצוה [הגם שלא יהא לו שכר כל כך כמו האוכל כזית, דומיא דבל"ת איכא מלקות רק בכזית, מ"מ קיום מצוה מיהא איכא]. דהא להר"א מזרחי כלפי מצוות ועבירות התורה לא נאמרו שיעורין, והרי ודאי אין הדין כן - אלא מוכח שאף לענין האזהרה עצמה נאמרו השיעורין, ורק איסורא בעלמא הוא דאיכא. ומ"מ אף לדרך המשל"מ שפיר יתכן דהך איסורא שם אבוה עלה.

ואל יטען לשון הרשב"א בתשובה הנ"ל: 'ואחר שריבה (מ'כל חלב) ומיעט (לא תאכלו)' מאי רבי רבי לאסור ומאי מיעט מיעט מלקות' דמשמע לכאורה דדוקא ממלקות נתמעט ח"ש - הא ליתא, דהמעיינ בכל דבריו יראה דאף לאו גמור ליכא ('דעיקר קרא אכילה כתיבה ביה, לא תאכלו כל נבלה, כל חלב וכל דם לא תאכלו, ואין אכילה פחות מכזית... ויש לנו כזה בטעמו ולא ממשו'). ואכן מדבריו

יב ובהו פירשו מש"כ הרמב"ם (חמץ א, ז) האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא הרי זה אסור מן התורה שנאמר לא יאכל - והלא כן הוא הדין בכל האיסורים דהא קי"ל ח"ש אסור מן התורה, ומה נתחדש בלא יאכל' לאסור כל שהוא - אך להרמב"ם א"ש דח"ש בכל איסורין לאו משום לתא דשם האיסור הפרטי הוא אלא איסור כללי דהרחקה, משא"כ בחמץ שאסור באיסור המסויים דחמץ, ונפ"מ דלא תחול שבועה על משהו חמץ (וע"ע בשיעור קנה, ג, דרך נוספת בבאור דברי הרמב"ם). [ובדוקא נקט רעק"א הדוגמא דאוכל ח"ש בסוף יוה"כפ' להתייר, אבל לא בחמץ בסוף הפסח, דחמץ אסור מצד עצמו במשהו].

יג ומתאימים הדברים גם בשיטת הרמב"ן שסובר (בשבועות שם) כהרשב"א דאין חלה שבועה על ח"ש נבלה, והרי לפי הגרא"ו שיטתו דשם אבוה עלה.

לאצטרופי ומדוע נאיד רש"י מטעם זה והביא הטעם האחרון, אלא דרש"י מיירי באיסור יוהכ"פ, ובוה ליכא לטעמא דחזי לאצטרופי [שענינו כסימן] דהא סו"ס עד שלא אכל כשיעור כותבת הרי הוא מעונה וליכא שמא דאיסורא עליה כלל, ורק מטעמא ד'כל חלב' שהוא איסור כללי אתינן עלה. והוסיף השפ"א (שם עד. ד"ה ר"א) דכמו"כ חצי שיעור בשבועה אין לאסור אלא מטעם הרחקה, וככל הנה"לין].

(ה) ויש להתבונן עוד, דהנה דקדק רעק"א (בשו"ת ח"א עו קנד) מלשון הרמב"ם 'שבועה שלא אוכל כל שהוא מנבלות וטרפות ואכל פחות מכזית חייב בשבועה' - דמשמע דוקא אם אכל פחות מכזית חייב משום השבועה, אבל לא בשאכל כזית. אכן טעם הדבר צריך עיון, דסו"ס כיון שאכל חצי שיעור ונתחייב משום שבועה, מה טעם ייפטר אם אכל כולו.

וכד'יוק הגרעק"א ברמב"ם, כן דיין נכדו בספר צמח דוד, מלשון רש"י ביומא (עג סע"ב ד"ה או בסתם) 'זמיהו כשאכל לא אכל אלא חצי שיעור'. וכ"כ לדיין בהגהות אמרי ברוך (יו"ד רלח) - משמע שאם אוכל כשיעור אין חייב משום שבועתו. וזה צ"ע טובא בסברא.

עוד הקשה בספר זכרון יהונתן (לגר"א אבלמן, הובא בקה"י נדרים מז) שדין זה נסתר לכאורה מסוגיא ערוכה בשבועות (כו:): דשבועה 'שלא אוכלנה' והדר 'שלא אוכל' ואכלה כולה חייב שתיים. הרי חזינן שהואיל ובשניה אסר עצמו במקצתה חייב עליה גם אם אכל כולה, והכי נמי הואיל והשבועה הועילה לחייב על חצי כזית נבלה, בדין הוא שתועיל לחייב גם אם אכל כזית. ואכן היא קושיא אלימתא על רש"י ורמב"ם דמדבריהם משמע שאינו חייב אלא אם אכל פחות מכזית.¹¹

ונראה לבאר בהקדם דברי הש"ך (רלח סקי"ב) שנקט מסברא [דלא כהטור] דדוקא ב'שלא אוכל' סתמא כתב הרמב"ם לאסור אף במשהו כדין חצי שיעור, אבל נשבע שלא יאכל 'כזית' או שנשבע שלא יאכל ככר בשלמותה ['שלא אוכלנה'] - מותר במקצת, דהא לא אסר על עצמו בשבועתו אלא שיעור מסוים. ודבריו צריכים באור, דהלא גם שנשבע סתמא דעתו לאסור בשבועתו רק כזית כדקיי"ל כחכמים, ואעפ"כ אסרינן ליה במשהו מדין ח"ש, אם כן מה הוסיף במה שפירש להדיא 'כזית'. ובתשובת אבני מלואים (יד) פירש דעת הש"ך שכשאדם נשבע 'שלא אוכל' דעתו בשבועתו כפי הכללים שבאיסורי התורה, וכמו דבל תאכל האמור בתורה היינו כזית לחיוב ומשהו לאיסור, כך גם דעתו בשבועתו. משא"כ כשאמר בפירוש 'כזית' או 'כולה' הרי פירש שדעתו להתיר לגמרי פחות

איסורים נפרדים, דח"ש דשבועה משום הרחקה הוא ולא משום איסור אכילה, או משום שהוא איסור חדש מריבויא דקרא ואינו נכלל בלאו מסויים, ועל איסור זה שאינו מפורש חלה שבועה - כמוש"כ האחיעזר]. וא"כ הרי שנשבע 'שלא יאכלנה' וחזר ונשבע 'שלא יאכל' שפיר חיילא שבועה בתרא, דנהי דנאסר בח"ש מצד שבועה קמא, אבל זהו איסור דהרחקה גרידא, ולא דמי לנשבע על חצי שיעור דנבילה ששם איסור נבילה על הח"ש ולכך לא חיילא עליה שבועה.

[ולפי דרך האחיעזר, יתיישב טפי תירוץ הקה"י הנ"ל שכוונת הגמרא בסנהדרין דפחות משהו פרוטה 'לישראל שרי' היינו מדין איסור גזילה רק אסור משום הרחקה. דלכאורה יש להעיר א"כ מדוע לא הקשו כמו כן מאיסור אבר מן החי דלבן נח אסור בפחות מכזית ולישראל שרי, דאי משום דחצי שיעור אסור מהתורה אף בישראל, הלא זהו רק איסור הרחקה חיצוני אבל לא משום 'אבר מן החי' - אך להאמור ניחא, דבכל התורה איכא שמא דאבוה אף בחצי שיעור ושפיר אסור במשהו משום אבר מן החי, ורק בגזילה דאין שם גזילה בישראל בפחות מפרוטה משום דלאו 'מזון' הוא, ורק מהדין הכללי דהרחקה אתינן לאסור, על כן רק בזה פרכינן דמצד איסור גזילה שרי].

ויש להשלים חשבון הדברים, דברמב"ם הלא משמע שאף בכל התורה אין בח"ש אלא גדר איסור חדש דהרחקה, וכמו שמשמע מהשוואתו חצי שיעור דשבועה לח"ש דנבילות וטרפות כנ"ל. וכן עולה מכל הראיות דלעיל, דוק ותשכח. וא"כ הרי מוכרח לפי שיטתו זו לומר דשבועה חלה על חצי שיעור דנבילה [אם כסברת הגרש"ק דאיסור אכילה חל על איסור הרחקה, אם כסברת האחיעזר דחל על איסור 'כל חלב' כיון שאין אזהרתו מפורשת], שאל"כ תתעורר עליו קושיית האחרונים שהקשו על הטור.

וגם מובן מה שפירש הר"ן ד'כל חלב' אתא לגלויי על טעם ד'חזי לאצטרופי' [שלא כבאור האחיעזר בטור שהם שני דינים, הרי דא"צ קרא לגלות על הסברא] - דהר"ן לשיטתו בדעת הרמב"ם ד'חזי לאצטרופי' גדרו סיבה לאיסור, משום שעלול לצרף ולהתחייב, והרי ודאי אין לומר סברא זו מדעתין להחל בו איסור תורה, ומוכרח א"כ דבעינן קרא ד'כל חלב' לגלויי על סברא זו. משא"כ הטור [כהסבר האחיעזר] נקט ד'חזי לאצטרופי' גדרו סימן, אין צריך קרא על כך, דסברא פשוטה היא מדחזינן שאם יצטרף לכדי שיעור ילקה משום הלאו המסוים, הרי דבכל פורתא ופורתא שם איסור דאבוה עליה¹², ועל כן לשיטתו הוצרך 'כל חלב' לגדר נוסף של איסור חצי שיעור.

[הגר"ח"ע שם יצא לחדש לפי"ז דחצי שיעור באיסור יוהכ"פ לאו שמיה דאבוה עליה אלא ענינו רק משום הרחקה, דלא דמי לשאר איסורי אכילה כי גדרו הוא ביטול העינוי, דלהכי שיעורו בככותבת ולא בכזית דבהכי דעתו של אדם מתיישבת עליו, ועל כן כשאוכל חצי שיעור ולא בטל מיניה העינוי, אי אפשר לומר דחייל שם האיסור עליה, דסו"ס נשאר מעונה. וכדבריו כתב גם השפ"א (ביומא עג) בקוצר אמרים, עפ"י דקדוק לשון רש"י (שם ד"ה חצי שיעור) שהביא בתחילת הסוגיא דחצי שיעור אסור משום דרשא ד'כל חלב' - והלא הגמרא אמרה בתחילה הטעם משום דחזי

11. וזהו גדר הסברא, א"כ אף במצוות לכאורה איכא להך טעמא, ויש ללמוד מזה שמי שלא יכול לקיים המצוה כדינה, מצוה מהתורה ע"כ בחצי שיעור דהא חזי לאצטרופי, ובכל פורתא ופורתא הלא איכא קיום חלקי של המצוה. כן כתב בשו"ת אור לציון (או"ח לד). ואולם לפי מה שכתבו כמה אחרונים לחלק בין מצוות לעבירות, דבמצוה עיקר קיומה הוא בעשיית הציווי ואילו בעבירה המעשה מצד עצמו מתועב [ובזה ביארו החילוק בין מעשה מצוה של קטנים למעשה עבירה - ע' בזה בשיעור קטן, א], הרי יש לחלק לפי"ז דדוקא גבי עבירה איכא הוכחה דכל פורתא מאכילת נבילה מתועב, מדהאוכל כזית חייב, משא"כ במצוה י"ל דכל עיקר קיומה הוא בעשיית הציווי, וכל שלא עשה המצוה כמאמרה בין הוא ענין מצוה כלל. וכבר נז"ר האחרונים בדין ח"ש במצוות - ע' משל"מ חמץ א,ז; שעת"ס סוסי" תעה; פמ"ג תעה במ"ז ועוד.

12. וכע"ז יש במש"ח פרשת צו (ו,כג) גבי איסור חלב.

13. נראה דמלשון הרמב"ם (ד,י) יש לדקדק דשבועה שלא יאכלנה והדר שלא יאכל, רק בתחילת אכילתו חייב משום השניה אבל לא בגמר השלמת הככר, דז"ל: 'זכשוהו ונשבע שלא יאכל כלום או שלא יאכל אותה, משיאכל כזית יתחייב, וכשיאכל כולה יתחייב בשבועה ראשונה' דקצת משמע דוקא על הראשונה חייב. וכלשון זו כתב רש"י (בשבועות כו: ד"ה אבל) 'זכי אכל כזית קמא חייב משום שבועה שניה וכי גמר ואכלה חייב משום שבועה ראשונה'. [ונפ"מ באופן שא"ל לחייבו על ההתחלה כגון שלא היה שם מידיעתו עד אז - דאינו חייב אלא אחת]. ונראה לבאר באופן פשוט דכיון דכבר מושבע על כולה, ודאי דעתו בשבועה שניה רק על התוספת ולא על כולה, דאינו מוציא דבריו לבטלה ולא בלא לאסור כולה שוב. וא"כ י"ל דה"ה כשנשבע בפירוש על משהו נבלה, אין דעתו לאסור אכילת כזית שכבר באיסורו. והוה שדקדוק הרמב"ם רש"י לומר 'אכל פחות מכזית', משום שעל אכילת כזית שלם לא נשבע, שלא נתכוין אלא לאסור עצמו במשהו וכאילו אמר כן בפירוש שלא נכלל בשבועתי אלא אם אוכל משהו ולא הכל. ואף אם נימא דאין זו סברא וכל דלא פירש ודאי יש לו להתחייב באכילת הכל משום החצי-זית דבגוויה, הרי אז בטל כל הדיקו מאידך גיסא, דכוונת הרמב"ם 'אכל פחות מכזית' דמשום הפחות מכזית דוקא הוא דחייב [גם כשאכל כזית שלם], אבל אין הכוונה לפטור לגמרי כשאכל הכל. אכן ממה שדן רעק"א שם דליתול על כל הכזית ב'כולל' מגו דחייל אחצי זית, מבווא נקט שבשבועתו בא לאסור גם כזית אלא שהוסיף לאסור גם משהו, ועפ"י דייק שפיר לשון הרמב"ם. ואולם לפי האמור י"ל דהרמב"ם מיירי שבבועתו על 'כל שהוא מנבלות' דוקא ולא על כזית. וע' בר"י מלוגיל (כו:): גבי 'שלא אוכלנה' ו'שלא אוכל' שחלה שבועה שניה על כל הככר ב'כולל' הואיל וחלה על מקצתה. ומבואר בהגהות רעק"א שהשבועה השניה כוללת בדעתו גם אכילת כל הככר. ומאידך מבווא מדבריו שאין לחייב כשאוכל כולה משום אכילת מקצתה הכלולה בה רק מטעם 'כולל', ד"ל שאכילת כולה היא אכילה אחרת, ולדבריו נראה דה"ה שנשבע על כלשהו מנבלה שאם אכל כזית לוקה.

מכן. וכתב האבנ"מ דאין זו סברא כלל, דכל דדעתו בשבועתו לאסור בפחות מכזית, לאו כל כמיניה לומר דלא יהא בו חיוב אם עבר, דהא דין התורה הוא שהעובר על שבועתו חייב מלקות או קרבן, והרי זה מתנה עמש"כ בתורה, הלכך לא שייך שבועה לחצאין, להחל איסור בלא חיוב.^ט

ואמנם הבנה זו ודאי אינה ניתנת להאמר וכטענת האבנ"מ, אך נראה שהש"ך רוח אחרת היתה עמו,^י דכשנשבע סתמא הרי שבועתו היא על 'אכילה', ומדין 'שיעורין' שבתורה הוא דשיעור השבועה בכזית, ושפיר שייך לאסור משהו מדינא ד'חצי שיעור'. לא כן כשנשבע בפירוש על 'אכילת כזית' או על ככר שלמה, אין כאן הלכות שיעורין אלא כל עיקר החפצא דשבועה היתה על מעשה אכילה של כזית ולא על מעשה אכילה של פחות מכזית, הלכך לא שייך כאן דינא ד'חצי שיעור', דהא ליכא כאן תורת שיעורין כלל.^{יא} הלכך, אף אם גדר ח"ש הוא כאיסור חדש דהרחקה [אשר מצד זה שייך הוא גם בשבועה], וזהו רק כאשר יש לפנינו נידון של 'שיעור' דאז אסרינן חצי שיעור משום הרחקה, אבל לא כשכל עיקר האיסור נאמר על כמות מסוימת, דפחות מזה אינו בגדר 'חצי שיעור' אלא דבר אחר הוא לגמרי. דוגמא לדבר: מעביר שתי אמות ברשות הרבים דשרי ולא אסרינן משום 'חצי שיעור', דפחות מד' אמות הוי שם אחר ולא רק חסרון בשיעור ההעברה [והדבר מוטעם למש"כ בעל המאור שענין מעביר ד"א הוא כהוצאה מרשות לרשות דד' אמות של אדם חשיבא רשות היחיד דידיה, וא"כ בהעברת שתי אמות אין כאן כלל התחלת המלאכה]. וכן הוא במאירי שבת ג לענין עקירה בלא הנחה בהוצאה מרל"ר.

ומצינו סברא כזו לענין איסור רחיצה ביום הכפורים, שהתוס' צדדו דמדרבנן הוא וכמה ראשונים פליגי ואסרי מדאורייתא. וכתבו בתו"י (יומא עג): דלכאורה יש להוכיח דשרי מדאורייתא מהא דהתירו למלך ולכלה לרחוץ פניהם [והר"ן דחה שהכתוב מסרו לחכמים]. ודחו דיש לומר דמדאורייתא אסורה רחיצת כל הגוף בלבד אבל לא מקצת הגוף. והקשה בפירוש אור גדול (על המשניות יומא) הלא ח"ש אסור מהתורה וא"כ אכתי תיאסר רחיצת פנים מדאורייתא כדין חצי שיעור. [ורצה לתרץ עפי"ד החכם-צבי (פו) דליכא איסור ח"ש אלא באיסורי אכילה. וכבר העירו מרש"י בשבת (עד) ועוד, דאף בשאר איסורים איכא דינא דח"ש]. ותירצו בדברי יחזקאל (טו) ובעמק ברכה שרחיצת מקצת מהגוף לא חשיבא כלל 'חצי שיעור' אלא נחשבת מהות אחרת מרחיצת כלל הגוף, שאין בה כלל ביטול עינוי [ולא דמי לאכילת פחות מככותבת דחשיבא 'חצי שיעור' כנ"ל, דהא הכותבת הוא מהלכות שיעורין וכדדרשינן לה (בסוכה ו). מקרא ד'ארץ חטה... ודב' - נכותבת הגסה ליוה"כפ, והיינו דהחילוק בין ככותבת לפחות הוא רק בשיעור האכילה וישוב

^ט אכן הרדב"ז (ח"ה תרצו) כתב כן מסברא דנפשיה, אלא שהוא נקט דכשאומר 'כזית' אסור בחצי שיעור כשאר איסורים, שדעתו כחומרת איסורי תורה, ורק כשפירש שבפחות מכזית יחא מותר - או ודאי מותר. [ולחומר התימא צ"ל שהבין הרדב"ז שיניי שבועה ונדר חלים רק ע"י הדין האמור בפרשה, והאדם בנדרו הסתמי רק מכניס עצמו לדין הנדר האמור בתורה, הלכך אם מצד דין התורה ח"ש באיסור שבועה הוא כח"ש בכל האיסורין הרי ממילא כן דין השבועה עצמה. (ולפי"ז יתכן שהנודד או נשבע מאכילה נאסר באכילה שלא כדרכה ופטור מעונש כשאר איסורין, אבל אם ירש בשבועתו שלא ייאסר אלא באכילה כדרך - יהא מותר של"כ). ולפי זה יובן מש"כ השו"ע (רי"א) שהמקבל על עצמו כאיסור שאסרה תורה אין לו היתר לעולם. וצ"ע הלא כל זה נכנס בנדרו ועל נדר זה גופא יהא לו היתר (וכבר עמד בזה בפר"צ נשא) - אך אם נאמר כנ"ל שבנדר דעלמא האדם רק מכניס עצמו באיסור נדר שבתורה נמצא דהא דמתני התורה הוא רק משום שכן כתיב בפרשה והאדם בנדרו הכניס עצמו לכל הדינים האמורים בה, אבל אם מפרש בנדרו שיהא גדרו כאיסורי תורה ולא כדין הנדר האמור בפרשה - שוב אין לו היתר. ואם כי הדברים מחודשים, אך על כרחו לומר כן ליישב דברי הרדב"ז והשו"ע, וצ"ע].

^כ וע' בעיקר הסברא בתדושי הגרנ"ט ובהערות הגרמ"ש על ריב"מ שבועות כב. וביארו בזה כמה קדווקים בסוגיא.

^{כא} ולפי"ז שוב אין הכרח ממנה שהשוה הרמב"ם ח"ש בשבועה לכל התורה דהכל משום הרחקה וכמוש"כ הגרא"י, שאף אם שם אבזה עלה י"ל דשפיר שייך גדרו זה גם בשבועה, דהא נשבע על אכילה סתמא, ובהלכות שיעורין נאמר דלענין חיובין בעינן כזית לענין איסורא לא בעינן, נמצא שאף כלפי איסור שבועה גופא נאמר דינא דח"ש כככל התורה.

הדעת, אבל במהותו הוא אותו מעשה אכילה המביאה לישוב הדעת, משא"כ רחיצת כל הגוף ורחיצת אבר נידונית כמעשה אחר, דכל עיקר גדר האיסור הוא על רחיצת כל הגוף].

ועתה לאור הבחנה זו נוכל לתרץ קושית הזכרון-יהונתן ולומר דדוקא גבי דיני 'שיעורין' אמר רעק"א שאם נשבע על כלשהו מנבילה ואכל כזית לא מתחייב משום השבועה [כדמיירו בנידון זה רש"י והרמב"ם], משא"כ בנשבע שלא יאכלה וחזר ונשבע שלא יאכל במקצתה, שפיר מחייבין ליה משום השבועה השניה גם אם אכל כולה, דלא מדין שיעורים קאתינן עלה. ובאור הדבר, דהנה עיקר סברת רעק"א טעונה פירוש הלא כיון שכבר עבר על שבועתו באכילת פחות מכזית היאך ייפטר אח"כ כשממשיך באכילתו, ופירש הגרש"ק (בשערי ישר ג, יח. ועע"ש בפט"ו) דדין השיעורין לא נאמר בחפצא של האיסור אלא הם מגדירים רק את אופן מעשה האכילה, כלומר לעולם כל משהו ומשהו מן האיסור הריהו אסור בלאו גמור, אלא שאיסורו הוא ב'אכילה', הלכך אם הפסיק אכילתו קודם שאכל כזית, אין כאן מעשה ד'אכילה', אבל אם לבסוף השלים ואכל כזית הלא אגלאי שהיה מעשה 'אכילה' בכל משהו ומשהו. אשר על כן מובן שאם אכל חצי כזית נבלה ופסק מתחייב משום שבועתו, אבל אם המשיך לכזית הרי גם המשהו הראשון נבחן כמעשה ד'אכילה' שכבר נאסרה משום נבלה בלאו גמור, וא"א לשבועה לחול על מעשה זה האסור משום אכילת נבלה. הרי דיש להבחין בין אכילת 'חצי שיעור' (לבד) לאכילת חצי שיעור, שאם אכל שיעור שלם אינו נידון ככמה אכילות דחצי שיעור, דאדרבה הרי אגלאי שכל משהו ומשהו נאכל באכילה גמורה. וכן מוכרח בסברא, דודאי האוכל שיעור כזית לא חשיב שעבר עוד באינספור איסורין דחצאי שיעור.

והוכיח כן הגרש"ק מהסוגיא במעילה (טז) דחצי כזית נבלת טמאה וחצי כזית נבלת טהורה לא מצטרפי לעבור בלאו דנבילה, כיון שעל הטמאה לא חל איסור נבלה דאין איסור חל על איסור. וקשה הלא הטמאה אינה אלא חצי שיעור ואינו אסור באיסור 'טמאה' אלא באיסור אחר דח"ש, ולריש לקיש אינו אסור כלל מהתורה, וא"כ אמאי לא יחול איסור נבלה עליו^{כב} - אלא מוכח שבעצם כל משהו ומשהו גם כן אסור באיסור גמור למלקות, אלא דאם אכל רק אותו המשהו הרי לא 'אכל' והרי 'האכילה' היא המעשה דעבירה, ומש"ה לא חל איסור כל תאכל נבלה על חצי כזית זה מן הטמאה, שכבר מוזהר עליו משום כל תאכל טמאה].

ואם כן נראה דדוקא כשאנו דנים בהלכות 'שיעורין' איכא למימר שאם אכל כזית שלם דנבלה, לא חיילא שבועה אף על מקצת הכזית דבגווה, שהרי גם המקצת אסור באיסור גמור דנבלה [וכיון שהשלים אכילתו לבסוף הרי אגלאי שהיתה שם אכילה גמורה על אותו המשהו], אבל כשהאיסור מעיקרא לא היה אלא על ככר שלמה כגון שנשבע 'שלא יאכלנה' ואח"כ נשבע 'שלא יאכל' שפיר חייב שתים גם כשאכל כולה, דהתם אף כשאכל כולה נבחנת אכילת המקצת דבגווה כאכילת פטור מצד השבועה הראשונה [וכמוש"כ הש"ך דאין באכילת מקצת משום 'חצי שיעור' באופן זה, וכדאמרן דלאו מהלכות שיעורין נגעו בה אלא דמעיקרא אין חפצא דאיסורא על פחות ממה שנשבע], ושפיר חיילא שבועה שניה עלה.

^{כב} וכבר הקשה כן רעק"א ולא תירץ. ובקר"א תירץ כיון שפשט הכתוב דאיסור נבלה לא מיירי בטמאה, שוב מסתבר שלא נאמר בטמאה איסור נבלה כלל, אף לא על חצי שיעור. ויל"ע בסברת הגרש"ק לפ"מ דאמרינן (ביבמות לג) שקטן שהגדיל חשיב שחלו שני האיסורים בב"ב, הרי שחלולת איסור על איסור נקבע לפי איסור הגברא ולא לפי החפץ מצד עצמו [ומצד החפץ יתכן ששני האיסורים חלים זה ע"ג זה. ע' תשו' אבנ"מ יב], וא"כ גם בחצי זית נימא שיחול על האדם איסור הגם שאסור הדבר בחפצא, דע"פ על האדם אין מוטל איסור.

שיעור' אף לא משום הרחקה. ולפי זה הרי דבריו אלו אתיין ברווחא לפי שני הצדדים שכתב בתורת האדם הנ"ל גבי האכלת הקל הקל בח"ש, שאף אם הוא איסור חדש ואין עליו שמא דאבוה שלכן לא אכפת לן אם אוכל איסור קל או חמור, בכ"ז נקט דח"ש בשבועה שרי, דהכזית בשבועה אינו מתורת הלמ"מ דשיעורין אלא משום דהוי כמגדיר את האיסור, הלכך פחות מכזית אינו בכלל איסורא כל עיקר.

והנה בתורא"ש (שבועות כד) מפורש שהנשבע שלא יאכל חצי זית חלב ואכל כזית חייב על השבועה, שיש בכלל כזית חצי זית, ודלא כמדויק בדברי רש"י והרמב"ם. ולפי מה שנתבאר לעיל סברתו צריכה באור, שהרי כשאכל כזית איכא איסורא דחלב על כל משהו ומשהו, ובדין הוא שלא תחול השבועה. אכן נראה שהדברים תלויים בשתי חקירות נוספות, אחת בגדר איסור בל יחל בשבועות ובנדרים, אם יסודו בעבירה על האיסור שנוצר ע"י דיבורו, או מהותו היא עצם חילול הדיבור או שיקורו (והארכנו בזה במק"א²²), וכן בגדרי הדין דאין שבועה חלה על איסורים, אם הוא מגדר אאחע"א או גדר חדש דמושבע ועומד מהר סיני (ע"ע בתשובת אבנ"מ יב ובקובץ הערות לג). והדברים ארוכים, וקצר מצע הזמן מהשתרע.

ועיקר סברא זו מתגלה מתוך דברי הרמב"ן (בחדושו לשבועות כב) שפירש הא דס"ד בגמרא דשני קונמות מצטרפין לכזית כשלא הזכיר בהם לשון אכילה, אבל שבועות אין מצטרפין כשנשבע שתי שבועות על שתי ככרות שלא יאכלם - דבשבועה שהזכיר לשון אכילה הרי לא חלה שבועתו אלא על כדי אכילה מכל ככר וככר, ופחות מכדי אכילה מן הככר היתר גמור הוא ואינו מצטרף, אבל בקונמות אעפ"י שאין אדם אוסר עצמו בכל שהוא משום דלא מחית איניש לאסור פחות מכדי אכילה מ"מ חל איסורו אפחות מכזית שאם יאכל כזית משניהם מצטרפין. והבאור כנ"ל, דכל היכא דמתורת שיעורין אתינן עלה, הרי כל משהו ומשהו בכלל האיסור בעצם אלא שחסר רק במעשה האכילה, הלכך מצטרפין לכזית, אבל כשפירש בשבועתו כמות מסוימת הרי פחות מזה התר גמור הוא.

מועתה, אין צריך לבאר בשיטת הרמב"ן דס"ל ד'חזי לאצטרופי' גדרו סימן, ושם האיסור הפרטי חל אח"ש [שלכך התיר ח"ש בשבועה, וכפי שביאר הגרא"ו] - דלעולם י"ל שאף הוא סובר שהוא איסור חדש דהרחקה וכד' אלא טעמו דח"ש מותר בשבועה הוא דהנשבע 'שלא אוכל' סתם, למאי דקיי"ל חכמים, הוי כמפרש בשבועתו 'כזית' באופן שפחות מכזית לא חשיב כחפצא דאיסורא כלל [וכדוגמת 'חצי מלאכה' ו'חצי רחיצה' הנ"ל], ולא רק שחסר בו 'שיעור' חיוב, וכיון דאין כאן דינא ד'שיעורין' ליכא לאיסור 'חצי

